

Alvorlig tilbagegang for enge og overdrev

Jan Vesterholt og Bo Levesen

I disse år sker der gennemgribende ændringer i det danske landskab. Antallet af græssende dyr falder, og det går ud over enge, overdrev og strandenge med deres store rigdom af planter, svampe og insekter. Når græsningen hører op, begynder tilgroningen, først med høje urter, siden med træer og buske. Orkidéer, vokshatte, blåhatte, køllesvampe og sommerfugle forsvinder, ligesom alle andre arter der kun trives i en lysåben vegetation.

Vejle Amt har i 2005 undersøgt tilstanden på de naturmæssigt mest værdifulde græslandslokaliteter i amtet. De naturtyper der har været omfattet af undersøgelsen, er langt overvejende enge og overdrev, dvs. naturtyper der kræver afgræsning (eller høslæt) for at fastholde deres tilstand som lysåbne. Naturtyper som ikke kræver afgræsning for at fastholde en god tilstand, har ikke indgået i undersøgelsen. Udvalget af lokaliteter er sket ud fra eksisterende viden om forekomst af sjældne arter, i langt de fleste tilfælde planter og overdrevsvampe. Det er ikke kun kerneområderne der er inkluderet, men også tilstødende græsarealer, så mange af de undersøgte lokaliteter rummer mere end én naturtype.

Formålet med undersøgelsen har dels været at finde ud af hvordan tilstanden aktuelt var, dels at få identificeret naturarealer hvor der var et særlig stort og akut behov for at tage initiativ til at genoptage en hensigtsmæssig drift. Samtidig har det været ønsket at lave en handlingsplan som støtte til de kommuner der fra 1. januar 2007 skal overtage administrationen af naturhensyn fra Vejle Amt.

I alt ca. 200 græslandslokaliteter blev udvalgt fra starten, men enkelte blev sorteret fra undervejs fordi de var helt tilgroede, eller fordi det viste sig at de ikke var mulige eller ønskelige at få afgræsset. Til gengæld blev enkelte andre lokaliteter føjet til hvis de opfyldte kriterierne. Resultatet er at 188 græslandslokaliteter indgår i undersøgelsen, og disse har alle været besøgt i græsningssæsonen 2005. I forbindelse med besøget er det noteret hvordan den aktuelle drift var, om der var et hegn på stedet, om der var problemer med tilgroning, hvor akutte truslerne mod lokaliteten forekom at være, og hvad der skulle foretages for igen at få en hensigtsmæssig drift, f.eks. hegning, rydning af hegnslinie, mv.

Undersøgelsens resultater

Undersøgelsen dokumenterer at den aktuelle tilstand på de lysåbne naturtyper langt fra er god. Kun 81 ud af de 188 lokaliteter er afgræssede i 2005, svarende til en andel på 43 %.

På 55 af de 81 afgræssede arealer sker afgræsningen som led i en såkaldt MVJ-aftale (Miljøvenlige Jordbrugsforanstaltninger) formidlet af amtet, dvs. ejer eller forpagter har indgået en 5- eller 20-årig aftale med amtet hvor de mod en årlig udbetaling forpligtes til sikre afgræsning eller slæt. Der er derfor grund til at tro at MVJ-støtteordningen har været en væsentlig motiverende faktor for afgræsning af naturarealer. Mange aftaler er da også kommet i stand på initiativ fra amtet.

Noget overraskende har det også vist sig at

Jan Vesterholt, Botanisk Museum, Gothersgade 130, 1123 København K; myco@vip.cybercity.dk
Bo Levesen, Vejle Amt, Damhaven 12, 7100 Vejle; bol@vejleamt.dk

Serious decline for Danish grasslands

The 188 most valuable grassland localities in Vejle County (E-Jutland) were surveyed in 2005 in order to get an overview of their present condition. The result was very disappointing. Only 81 localities (43%) were grazed, and 83 localities (44%) are in a more or less urgent need for resuming management. At present, grazing is subsidized by government/European Community means in 55 of the 81 grazed localities. Until 2004 it was possible to obtain subsidies in nearly all 188 localities, but now it will only be possible to apply for subsidies in Natura 2000 areas, and only 48 qualify as such. It is therefore expected that an increasing number of them will turn into shrub, leading to an accelerated decline for rare grassland species. Unfortunately, this trend seems to be nation wide.

Tilgroet overdrev ved Ødsted sydvest for Vejle i 2005. I 1994 blev der bl.a. fundet Daddelbrun Vokshat (*Hygrocycbe spadicea*) her. Lodsejeren vil efter dialog med amtet genoptage græsningen i 2006. Foto Jan Vesterholt.

mange græsarealer der var omfattet af en græsningsaftale i 2005, reelt ikke blev afgræsset i 2005. Den manglende afgræsning af 34 områder med MVJ-aftale giver dog ikke det helt korrekte billede, for nogle græsarealer er talt med som ugræssede fordi kerneområdet var ugræsset, mens andre dele af arealet – altså udenfor kerneområdet – var omfattet af en aftale.

Frem til 2004 har stort set alle ejere af de 188 arealer haft mulighed for at indgå en MVJ-aftale. Fra 2005 har det kun været muligt at indgå eller

forny sådanne aftaler på arealer i internationalt naturbeskyttelsesområde. Kun 48 af de 188 mest værdifulde græslandslokaliteter i Vejle Amt ligger i internationalt naturbeskyttelsesområde, og der er derfor grund til at frygte at tilgroede enge og overdrev vil blive et endnu mere almindeligt syn i de kommende år.

De 107 ikke-afgræssede arealer er underinddelt efter deres aktuelle tilstand og plejebehov. På 15 arealer vurderes det at der aktuelt ikke er plejebehov, men at tilstanden på lokaliteterne bør over-

Andel lysåbne naturtyper med og uden afgræsning i 2005. Med og uden MVJ-aftale.

	MVJ-aftale		Ikke MVJ-aftale		Ialt	
Afgræsset	55	62 %	26	26 %	81	43 %
Uafgræsset	34	38 %	73	74 %	107	57 %
Ialt	89	47 %	99	53 %	188	100 %

Tilgroet overdrev ved Hansted Skov nord for Horsens i 2005. 19 forskellige vokshatte og 17 rødblade blev fundet i perioden 1993-2000. Modvilje fra lodsejeren forhindrer genoptagelse af græsningen. Foto Jan Vesterholt.

våges for at se om et sådant behov opstår. På ni af arealerne har Vejle Amt allerede i 2005 taget kontakt til ejere og indgået græsningsaftaler. Tilbage står 83 lokaliteter med et konstateret plejebæhov. Disse 83 lokaliteter er inddelt i fire kategorier (i tabellen samlet i to) efter hvor akut plejebæhovet er, og hvor naturmæssigt værdifulde arealerne er.

Der kan tilsyneladende være stor forskel på hvor lang tid der går fra græsningen opgives, til situationen bliver kritisk. Dette kan variere mellem naturtyperne, men i høj grad også af hvor næringsrig jordbunden er, og hvor stort kvælstofnedfaldet er. Kvælstofbelastningen fra atmosfæren er høj, ofte over naturtypens tålegrænser, og ved græsningsophør kan de mange næringsstoffer betyde at de lysåbne naturtyper ændrer karakter væsentligt hurtigere end de ville have gjort for nogle år siden. Der er usikkert hvor meget et areal kan genvinde sin oprindelige naturværdi efter en periode med manglende græsning, men det er sandsynligt at arter vil forsvinde og have svært ved at genindvandre på grund af deres sjældenhed eller som en konsekvens af deres spredningsbiologi.

Sammenfatning

Bortfaldet af MVJ-støtteordninger uden for internationale naturbeskyttelsesområder og bortfald af dyrepræmier har fjernet dyreholdernes økonomiske incitament til at sætte dyr på græs. I internationale naturbeskyttelsesområder vil en offentlig myndighed ofte have et ansvar for at der opretholdes en gunstig bevaringsstatus for lysåbne naturtyper (hvis naturtypen indgår i udpegningsgrundlaget for beskyttelsesområdet), mens ingen myndighed har en sådan forpligtigelse på arealer uden for internationalt naturbeskyttelsesområde. Problemet er derfor især koncentreret om de naturområder der ligger uden for internationale naturbeskyttelsesområder. I Vejle Amts undersøgelse er det 140 af de 188 værdifulde naturarealer som ligger uden for internationalt naturbeskyttelsesområde, dvs. tre fjerdedele.

Det er derfor afgørende vigtigt at der opnås en generel forståelse for problemets omfang, og at der fra politisk side tages initiativer til at gøre det attraktivt at foretage naturpleje med kreaturer. Al-

Tilstand og plejebæhov på ikke-afgræssede arealer.

	Internationalt naturbeskyttelsesområde	Ikke internationalt naturbeskyttelsesområde	I alt
Plejebæhov ikke akut	5	10	15
Initiativ taget i 2005	1	8	9
Højeste prioritet	13	52	65
Lavere prioritet	2	16	18
I alt	21	86	107

ternativet er at vi mister en meget stor del af vores værdifulde naturområder.

Vejle Amt tilbyder ikke nye støtteordninger med årlige beløb for afgræsning, men vil, så længe de afsatte ressourcer rækker, hjælpe med at dække udgifter til indkøb og opsætning af hegn samt evt. rydning af hegnslinie. Desuden kan amtet skabe

kontakt mellem ejere og dyreholdere og formidle opgaven videre til kommunerne. Dette vil ikke løse det kæmpestore problem vi står overfor nu, med tab af uerstattelige naturmæssige og landskabelige værdier, men det vil forbedre forholdene på en lille andel af de lokaliteter hvor der er mest behov for det.

Rap Rødblåd (*Entoloma anatinum*) blev fundet på et overdrev ved Hansted Skov i 1998, men så hørte græsningen op, og den og mange andre sjældne svampe ses ikke mere. Foto Jan Vesterholt.